

WPROWADZENIE

Prezentowany tom stanowi pokłosie konferencji naukowej zorganizowanej przez Profesor Marię Wichową, wieloletnią pracownicę Katedry/Zakładu Literatury Staropolskiej i Nauk Pomocniczych Uniwersytetu Łódzkiego, zaś od momentu przejścia na emeryturę instytucjonalnie związaną z Łódzkim Towarzystwem Naukowym, oraz Pana Mariusza Czesława Guzickiego, wójta Gminy Jeżów. Celem wspólnego przedsięwzięcia władz gminy i badaczy literatury, bibliologów i historyków było przypomnienie biografii i dokonań pochodzącego z Jeżowa Jakuba Przyłuskiego, renesansowego humanisty i prawnika związanego z dworem Piotra Kmity i kręgiem Andrzeja Trzecieckiego, jak też z powodu pełnionych funkcji z Przemyślem i Krakowem. Znaczącym dokonaniem tego prawnika i poety było przygotowanie kodyfikacji praw na zlecenie króla Zygmunta Augusta pod opieką Kmity. Innym ważnym wątkiem działalności Jeżowity była sztuka poetycka. Jako że Przyłuski ze stroną praktyczną funkcjonowania prawa zetknął się, pełniąc funkcję pisarza grodzkiego w Przemyślu, warto przyjrzeć się śladom jego działalności w tym mieście oraz w regionie, jak też jego kontaktom z otoczeniem.

W obecnym tomie zgromadzono sześć prac. W pierwszej z nich Maria Wichowa przybliża biografię Przyłuskiego, kładąc szczególny nacisk na związki z Jeżowem. Istotnymi elementami tego obrazu stają się wykształcenie, związane z podróżami i kontaktami o zasięgu europejskim oraz erudycja. Ponadto uczona kreśli obraz środowiska intelektualnego, w którym działał Przyłuski. Bierze też pod uwagę jego decyzje konfesyjne (wybór jako własnej drogi wyznaniowej propozycji reformacyjnej). Badaczka przedstawiła przede wszystkim przegląd literackich dokonań Jeżowity. Część z nich scharakteryzowała. Zwracają uwagę niezachowane przekłady na łacinę dzieł Homera, okolicznościowe utwory pochwalne, jak i drobne wypowiedzi należące do ramy wydawniczej. Przyłuski upamiętnił Elżbietę Habsburżankę, jak też objęcie biskupstwa krakowskiego przez Samuela Maciejowskiego, zwrócił się z pobudką do rycerstwa podejmującego wojnę z Turkami, opatrując swoją wypowiedź wierszem dedykacyjnym dla prymasa Piotra Gamrata, wreszcie skierował poetyckie stychy do Marcina Lutra, zachęcając reformatora do intensyfikacji działań mających na celu naprawę Kościoła. Niewątpliwym walorem studium Wichowej są przekłady fragmentów łacińskich pism Przyłuskiego. Badaczka dostrzega ważkość związków życia i dzieła Jeżowity z Przemyślem,

jak też fundamentalne znaczenie opracowania zbioru praw. Studium wieńczy analiza niezbyt przychylnego biogramu pomieszczonego przez Szymona Starowolskiego w *Setniku pisarzy polskich* oraz wzmianka na temat wierszy pisanych w języku polskim.

Mowę do szlachty polskiej Stanisława Orzechowskiego poprzedzającą edycję *Leges seu Statuta* na tle epoki, myśli badawczej oraz kręgu idei, jakie towarzyszyły pisarzowi, przeanalizował Andrzej Wicher. Uwzględnił poglądy historyków literatury i historyków: Aleksandra Brücknera, Juliana Krzyżanowskiego, Czesława Miłosza, Romana Pollaka, Andrzeja Kaima, Jakuba Niedźwiedzia, Stanisława Salomonowicza oraz Jana Sowy. Badacz przybliżył konstrukcję cynku, za której pomocą Orzechowski opisał państwo polskie, ukazując zarazem przykład wykorzystania tej struktury w myśli historyzoficznej przez Feliksa Konecznego. Analizując warstwę ideową mowy, badacz zwrócił uwagę na kwestię wolności oraz wizję konstrukcji ustroju o charakterze mieszanym, łączącą elementy monarchii, oligarchii i demokracji.

W pracy poświęconej *Leges seu Statuta* nakreśliłem stan badań, uwzględniając prace przede wszystkim prawników: Bolesława Boczka, Bolesława Ulanowskiego, Henryka Grajewskiego, Władysława Sobocińskiego, a także literaturoznawcy Stanisława Skimińskiego. Przybliżyłem genezę powstania dzieła, jego związki z zapleczem intelektualnym, jakie stanowiło prawo rzymskie. Omówiłem strukturę dzieła oraz wybrane zagadnienia, jak: porządek świata i rola prawa boskiego, znaczenie prawników w funkcjonowaniu państwa, swoistość prawdziwego szlacheństwa, reguły funkcjonowania miast i życie kmieciów. Wypowiedź dopełniłem ukazaniem powodów, dla których dzieło nie zostało uznane za obowiązującą wykładnię prawa (liczne komentarze publicystyczne ujawniające silne proreformacyjne stanowisko Przyłuskiego). *Leges seu Statuta* stały się różdżką podstawą dla *Statutów i przywilejów koronnych* — opracowania cieszącego się znaczącą popularnością autorstwa Jana Herburt.

Anna Ryś omówiła w krótkim studium korespondencję Przyłuskiego pisaną po łacinie i po polsku. W polu zainteresowania badaczki znalazło się 11 listów Orzechowskiego do Przyłuskiego, Marcina Krowickiego do Przyłuskiego i jego odpowiedzi, jak też list Jeżowity do Kmity. Ryś scharakteryzowała zaplecze erudycyjne epistolografii oraz przybliżyła jej treść. Świadczenia korespondencyjne dotyczyły m.in. kwestii małżeństwa Orzechowskiego, jego sporu z Kmitą (Przyłuski stanął po stronie patrona) oraz najszerzej nakreślonej sprawy ożenku Marcina Krowickiego.

Obraz środowiska, w jakim funkcjonował Przyłuski w Przemyślu, pełniąc rolę pisarza grodzkiego, przybliżyła Ewa Grin-Piszczyk. Badaczka omówiła reguły funkcjonowania przemyskiego sądu i urzędu grodzkiego w czasach Jeżowity, w tym obowiązki starostów, pisarzy grodzkich, reguły indukowania. W artykule mowa też przede wszystkim o wpisach, jakich dokonywał Przyłuski od roku 1539 do roku 1546 do ksiąg oraz innych jego obowiązkach jako pisarza grodzkiego. Badaczka wspomina o wpisaniu w 544 roku do księgi grodzkiej epigramie opiewającym znaczenie urzędu notariusza. Informuje również o zniszczeniu części kart ksiąg przez Stefana Jamińskiego i fałszerstwach, jakich się dopuścił. Grin-Piszczyk wspomina też o funkcjonowaniu

sądu biskupiego w okresie sprawowania funkcji ordynariusza przez biskupa Jana Dziaduskiego. Badaczka nie odnalazła informacji o Przyłuskim w księgach miejskich. Poczyniła natomiast wzmiankę o działalności Jakuba Wargockiego, wójta sądowego, który pełnił swój urząd w czasach Przyłuskiego.

Do Jeżowa i jego spraw powrócił Tomasz Stolarczyk. Przybliżył bowiem dzieje erygowania klasztoru benedyktynów w Jeżowie (prawdopodobnie przez Bolesława Krzywoustego) i funkcjonowania placówki w okresie od XII do XVI wieku. Badacz poświęcił uwagę przedstawieniu dotychczasowych ustaleń na temat początków prepozytury benedyktynów lubińskich w Jeżowie, m.in. wspomniał, iż wedle badaczy Anonim tzw. Gall mógł być przełożonym tej prepozytury. Stolarczyk omówił także zagadnienie uposażenia jeżowskiego klasztoru, otrzymanych od władców przywilejów, poinformował o odnowieniu przywileju lokacyjnego Jeżowa w roku 1451 i o wynikającym z tego rozwoju miasta. Badacz omówił także dzieje benedyktynów i ich działalność w tym miejscu do XVI wieku. Wzmiankuje o funkcjonujących przy parafii: szkole parafialnej i bibliotece. Nakreślił pokrótce dzieje rządów wybranych prepozytów na podstawie wydobytych z dokumentów sądowych sporów duchowieństwa z mieszkańcami. Wydarzeniem wieńczącym omawiany w artykule okres jest pożar Jeżowa w 1579 roku i ponowna lokacja miasta.

Omówiony w tomie wybór problemów zbiera dotychczasową wiedzę o Przyłuskim i jego dokonaniach oraz przybliża tło jego działalności w samym Jeżowie oraz w kręgach przemyskim i krakowskim. Zgromadzony materiał stanowić może swego rodzaju impuls do podjęcia szerzej zakrojonych prac nad biografią, dorobkiem pisarskim i działalnością Przyłuskiego. Godne szczególnej uwagi wydają się poglądy społeczne, polityczne i konfesyjne Jeżowity. Szerszego nakreślenia wymagają też na pewno związki Przyłuskiego z otoczeniem, w tym zwłaszcza ze Stanisławem Orzechowskim. Konieczne wydaje się też ustalenie roli pisarza w kole Andrzeja Trzecieckiego.

Michał Kuran

<https://orcid.org/0000-0002-0378-2453>